

ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»)

Сотников А. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов*

Київський національний лінгвістичний університет

вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0288-9582

avsotnykov@ukr.net

Ключові слова: *гібридна війна, повна дезінформація, навішування ярликів, переведення політичної дискусії в моральну площину, використання інформаційного сміття (відволікання уваги), приховування реальних наслідків, цілей, соціальна мережа, спрямованість інформаційних потоків, ієрархічна мережева структура.*

В умовах глобалізації роль державних інститутів влади, самої державної влади та системи державної оборони в умовах військового конфлікту суттєво трансформується, а факт існування інформаційного суспільства наражає державу на ризик інформаційної війни. Ведення інформаційної війни в умовах військового протистояння завжди було невід'ємним компонентом конвенційної війни. Але саме у 21 столітті значення маніпулятивного впливу на населення значно зросло з огляду на гібридний характер сучасних війн, з одного боку, та використанням засобами масової інформації потенціалу мережі «Інтернет», з іншого. Громадська думка є однією з форм масової (колективної) свідомості, що формується стихійно, але на її формування можна впливати за допомогою маніпулювання свідомістю. Інформаційна війна, яку Російська Федерація веде проти України із 2014 року, стала більш актуальною з початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року. У ході загарбницької війни Російська Федерація використовує широкий спектр методів і технологій психологічних операцій, які є складовою частиною інформаційної війни. З метою протидії психологічним операціям противника на наше населення необхідно розуміти сутність маніпулятивного впливу. Стаття присвячена дослідженню основних технологій і методів сучасної інформаційної війни, а як ілюстрації наводяться практичні приклади основних технологій маніпуляції свідомістю аудиторії в рамках проведення Російською Федерацією інформаційної війни проти народу України з висвітленням завдань, що постають перед маніпуляторами, і аналізом маніпуляції. Також у статті аналізується важливість соціальних мереж як форми існування інформаційного суспільства, використання соціальних мереж як засобу ведення інформаційної війни. Усі приклади взяті з відкритих джерел мережі «Інтернет», телеграм-каналів і соціальних мереж.

TECHNOLOGIES OF MANIPULATION AS AN ELEMENT OF INFORMATION WARFARE (ON THE BASIS OF MATERIALS FROM THE INTERNET)

Sotnykov A. V.

PhD in Linguistics,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Kyiv National Linguistic University

Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0288-9582

avsotnykov@ukr.net

Key words: *hybrid war, complete disinformation, labeling, shifting political discussion to moral plane, using information garbage (distraction), hiding real consequences of goals, social network, direction of information flows, hierarchical network structure.*

In terms of globalization, the role of state power institutions, the very state power, and the state defense system under the conditions of a military conflict are significantly transformed, and the fact of the existence of an information society exposes the state to the risk of an information war. Conducting information warfare in the context of military confrontation has always been an integral component of warfare. But it is the 21st century that has seen that the importance of manipulative influence on the population has grown significantly, given the hybrid nature of modern wars, on the one hand, and the media's use of the potential of the Internet, on the other one. Public opinion is one of the forms of mass (collective) consciousness that is formed spontaneously, but its formation can be influenced by manipulating consciousness. The information war, which the Russian Federation has been waging against Ukraine since 2014, has become more relevant since the beginning of the full-scale invasion of Russian troops on the territory of Ukraine on February 24, 2022. During the war of aggression, the Russian Federation uses a wide range of methods and technologies of psychological operations, which are a component of information warfare. In order to counteract the enemy's psychological operations on our population, it is necessary to understand the essence of manipulative influence. This article is dedicated to the study of the main technologies and methods of modern information warfare, and as an illustration, practical examples of the main technologies of manipulation of the audience's consciousness in the framework of the information war of the Russian Federation against the people of Ukraine are given, with the coverage of the tasks facing the manipulators and the analysis of the manipulation. In addition, the article analyzes the importance of social networks as a form of existence of the information society, and the use of social networks as a means of conducting information warfare. All examples are taken from open sources of the Internet, Telegram channels and social networks.

З появою інформаційного суспільства наприкінці 20 ст. інформаційні загрози стали набувати актуальності. В умовах постіндустріального суспільства індивід потребує включення у вертикально організовану ієрархічну структуру із чітким підпорядкуванням вищим структурам, з вертикальною спрямованістю інформаційних потоків. Водночас інформаційна насиченість вищих щаблів ієрархічної структури перевищує нижчі, тому низхідний інформаційний потік переважає [1, с. 63–64]. В умовах нормального функціонування суспільства таке інформування спокійно сприймається соціумом. З іншого боку, індивіди зазнають впливу не лише регламенто-

ваних прав/обов'язків, але й дружніх, родинних та інших неформальних відносин, які приводять до формування неформальних горизонтальних інформаційних потоків, що може призвести до розриву ієрархічної структури та змінення суспільства. Оскільки в умовах змін соціальних, економічних та інших чинників ієрархічна структура виявляється неефективною, вищим щаблям доводиться своєчасно реагувати на такі зміни й адаптувати систему. Але в умовах воєнного часу саме неформальні горизонтальні канали інформування призводять до руйнування чіткої ієрархії, тому активно використовуються для маніпуляції свідомістю.

Невід'ємним компонентом сучасних інформаційних протистоянь і війн є інформаційні загрози як тиск і соціально-психологічний вплив на державу та її громадян. Зазвичай активна фаза протистояння/інформаційної війни супроводжується досить жорсткою інформаційною кампанією, спрямованою на домінуванні окремої держави в інформаційному просторі шляхом здійснення специфічного інформаційно-психологічного впливу на населення противника.

Такий вплив здійснюється кількома етапами. На початковому етапі збільшується кількість інформаційних матеріалів і вкидань для створення відповідного емоційного тла (нагнітання ситуації) з метою привернення уваги аудиторії до проблемної чи конфліктної ситуації. Наступним етапом є завоювання аудиторії чи консолідування споживачів інформаційного контенту, присвяченого проблемі чи предмету конфлікту. На третьому етапі відбувається максимальне насичення інформаційного простору матеріалами для привернення визначеної верстви населення противника на свій бік. І нарешті, на заключному етапі викликається необхідна емоційна реакція аудиторії, яка спрямовується на підтримання домінування в інформаційному просторі. Таке домінування дозволяє одній стороні керувати реакцією аудиторії та ситуацією, сприяти або врегулюванню конфлікту або його ескалації. Варто зазначити, що в сучасній науці практично відсутній єдиний погляд на концепт інформаційних війн, основні методи та технології, що залучаються. Актуальність досліджень даного напрямку підкреслюється тривалою інформаційною війною, яку уряд Російської Федерації (далі – РФ) веде проти народу України та вільного світу від початку повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р. та загарбницької війни.

Мета статті полягає у висвітленні основних технологій маніпулятивного впливу під час інформаційної війни нашого противника на свідомість цільової аудиторії, у нашому випадку, як народу України, так і народу РФ. Завданням статті вважаємо розкриття основних методів і технологій із їх подальшим аналізом. Предметом дослідження виступають основні засоби інформаційної війни проти нашої країни. Об'єктом дослідження є конкретні інформаційно-психологічні операції, які проводить наш противник.

Варто зазначити, що в сучасній політології виникають різні версії щодо першого вживання терміна «інформаційна війна». Так, наприклад, деякі припускають, що поняття інформаційної війни було введено Сунь Цзи в його відомому творі «Трактат про військове мистецтво» [2, с. 75], де він окреслює основний набір операцій проти супротивника. У 20 ст. питання інформаційних

війн і використовуваних тактик набуло більшої актуальності. Як зазначає Л. Фараго, психологічна війна розуміється як «організовані зусилля для поширення ідей, доктрин і принципів, свідомою ціллю яких є набуття прихильників, послідовників або союзників, а також переконання людей у тому, що їхня справа – правильна та справедлива, а справа противника – неправильна та помилкова, найголовніше, щоб люди почали діяти на користь однієї сторони та на шкоду іншій стороні» [3, с. 267]. Нині під інформаційною війною розуміється комплекс заходів, спрямований на нав'язування стандартів життя та системи цінностей, що вигідні агресорові; формування стереотипів виховання й освіти, що вигідні агресорові; дії, спрямовані на розпалювання расової, національної чи міжконфесійної ненависті та провокування міжетнічних/ міжнаціональних конфліктів; стимулювання та підтримку сепаратизму; руйнування громадської та національної свідомості й уявлень громадян про обов'язок перед своєю країною; пропаганду та поширення хибних чуток тощо [4, с. 97–98; 3, с. 75]. Варто зазначити, що теоретичні засади інформаційного суспільства (мережевого суспільства), у якому володіння інформацією та знання відіграють надзвичайно важливу роль, були закладені в роботах Г. Бехманна [5], Ф. Вебстера [6], М. Кастелса [7], інших дослідників. На підставі цього теоретичного підґрунтя дослідники методів впливу на аудиторію змогли визначити основні методи інформаційної війни (див.: [8–10]). Уважаємо доцільним зауважити, що в умовах сучасних бойових дій інформаційні війни стали невід'ємним компонентом воєнних дій, про що свідчить аналіз останніх джерел із даної проблематики [11–14, 16].

Серед основних прийомів сучасних інформаційних війн зазначають повну дезінформацію, приховування суттєвої інформації, перебільшення чи применшення з метою дезінформації, зсунення понять, використання «позитивних кліше», посилення на неіснуючі підстави, апеляцію до авторитетної особи під час представлення лживої чи сумнівної тези як доведеної, використання аналогічних тез, використання інформаційних табу, пошук підстав для загострення ситуації, навішування ярликів, переведення політичної дискусії в моральну площину, апеляцію до вищих цінностей, апелювання до емоцій, висміювання, використання лексичних прийомів інформаційної боротьби, використання інформаційного сміття (відволікання уваги), приховування реальних наслідків, цілей, використання інтернету для ведення інформаційної війни [15, с. 16–80]. Автори монографії «Світова гібридна війна: український фронт» зазначають, що таке самопозиціонування РФ в конфлікті

з Україною є виявом загальної тенденції за умов гібридної війни, коли «нападник намагається, попри очевидні факти, приховати факт агресії і подати себе не як нападника, а як миротворця» [17, с. 40]. Варто зазначити, що дискурс РФ щодо України майже не змінився із часу виходу вищезазначеної монографії. Проаналізуємо ці прийоми на прикладі телеграм-каналів країни-агресора та матеріалів масмедіа мережі «Інтернет».

Заходи з дезінформації здійснюються за допомогою створених агресором телеграм-каналів з огляду на зростання популярності користування даним застосунком із боку користувачів. Переваги поширення дезінформації саме через телеграм-канали полягають в тому, що інформаційні вкидання робляться на основі «сітки», коли ініціатор операції публікує медійний контент, який за сутністю є цілковитою дезінформацією, і дублює його на інших телеграм-каналах, що належать до цієї «сітки». Прикладом дезінформації є спростування чуток та повідомлень у західних ЗМІ щодо дати вторгнення російських військ в Україну. Так, видання *DW* [a] у статті від 24 лютого 2022 р. проаналізувало заходи із приховування вже запланованого вторгнення посадовими особами РФ (М. Захарова, Д. Песков і С. Лавров), хоча в даному разі можна простежити використання та поєднання декількох прийомів (зсунення понять, приховування суттєвої інформації тощо).

Значимо, що здебільшого прийоми сучасних інформаційних війн використовуються комплексно, що дозволяє посилити ефект кожного з них. Розглянемо комплексне поєднання зсуву понять, посилення на неіснуючі підстави, апеляцію до авторитетної особи в разі представлення лживої чи сумнівної тези як доведеної, використання аналогічних тез, використання інформаційних табу, пошук підстав для загострення ситуації, навішування ярликів, переведення політичної дискусії в моральну площину, апеляцію до вищих цінностей, апелювання до емоцій і висміювання.

Як приклад можна навести звернення лідера РФ в день вторгнення на територію України, у якому він заявив, що «НАТО приближається к границам России, и что Россия действует в соответствии со статьёй 51 части 7 устава ООН, добавил, что не была оставлена «ни одна другая возможность защитить Россию». Целью вторжения в Украину Путин назвал «защиту людей, которые на протяжении восьми лет подвергаются издевательствам, геноциду со стороны киевского режима», а для предотвращения якобы происходящих издевательств и геноцида России необходимо «демилитаризировать и денацифицировать Украину» [b]. Варто зазначити, що, по-перше, положення статті 51 розділу 7 Статуту ООН регламентують дії країни – члена ООН у разі збройного

нападу на таку країну, чого не відбулося, навпаки, РФ, як член ООН, перша напала на Україну, також країну – члена ООН. Посилання на статтю Статуту можна вважати також апеляцією до авторитету ООН (у даному разі – А. С.) під час представлення сумнівної тези як доведеної, використання аналогічних тезисів. Навіть більше, апеляція до розширення НАТО на схід також є маніпулятивною технологією. 14 країн Східної Європи приєдналися до НАТО із часів розвалу СРСР, і чотири з них (Литва, Латвія, Польща й Естонія) на даному етапі мають сухопутний кордон із РФ. Щодо України, перспектива вступу в НАТО була надана нашій державі у 2008 р., але в середині лютого 2022 р. під час візиту до РФ канцлер Німеччини О. Шольц наголосив на тому, що перспективи вступу України до НАТО на той час не було. Як маніпуляцію можна розглядати посилення лідера РФ на прохання так званих ЛДНР про захист, оскільки, по-перше, ці утворення є частиною України і не є суб'єктами міжнародного права. По-друге, використання такого посилення для виправдання вторгнення відповідає переведенню політичної дискусії в моральну площину й апеляції до вищих цінностей. Коли діяльність підтримуваних РФ проросійських сепаратистів із залученням спецслужб РФ призвела до початку АТО, на що Україна мала право для відновлення конституційного строю та територіальної цілісності країни, РФ почала переводити політичну дискусію в моральну площину й апелювати до вищих цінностей, звинувачувати уряд України в геноциді місцевого населення [17, с. 291–329]. Також варто зазначити, що в історії РФ було дві такі операції (так звані Чеченські війни, метою яких було відновлення конституційного ладу, які супроводжувалися геноцидом місцевого населення та протидією втручання іноземних спецслужб).

У результаті аналізу виступу лідера РФ під час повідомлення про вторгнення можна побачити використання прийому «навішування ярликів». Так, серед «причин» вторгнення, вказаних вищезазначеною особою, було те, що «неонацисты захватили власть на Украине» [c], що, знову ж таки, є маніпуляцією. Річ у тому, що ультраправа ідеологія не знаходила підтримки серед уряду та виборців, принаймні до початку вторгнення, навіть більше, на парламентських виборах 2019 р. [d] жодна ультраправа націоналістична партія не отримала жодного місця в парламенті, із 2015 р. в Україні діє Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [e]. До того ж ця неприхована маніпуляція була викрита як самими росіянами [f], так і міжнародними фахівцями з дослідження Голокосту [g]. Водночас наявність неонацистських

організацій у самій РФ, їх використання в бойових діях не афішуються [h; i].

Узагальнено вищенаведений матеріал і зазначимо, що у 21 ст. інформаційна війна виступає невід'ємним компонентом військових конфліктів, така війна або передують конфлікту, або розгортається у процесі вторгнення. Загальними принципами інформаційної війни виступають такі: планування дій для досягнення визначеної мети (політичної, економічної, ідеологічної), комплексне використання методів маніпулятивного впливу, налаштування інформаційного впливу на різні соціальні групи відповідно до обраного алгоритму (з урахуванням особливості інформаційного суспільства) тощо. Протидія маніпулятивному впливу ворога під час інформаційної війни чи окремої психологічної операції вимагає розуміння механізмів і цілей противника. Уважаємо, що наступні дослідження використання технік маніпуляції й елементів психологічної війни в умовах сучасної гібридної війни мають базуватися на мультимодальному та міждисциплінарному підходах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бреслер М. Социальные сети и сетевые сообщества информационного общества : монография. Уфа : РИЦ БашГУ, 2014. 174 с. С. 63–64.
2. Операции информационно-психологической войны / В. Вепринцев и др. Москва : Горячая линия – Телеком, 2005. 495 с.
3. Фараго Л. Война умов. Москва : Изд. АН СССР, 1956. 304 с.
4. Воронцова Л., Фролов Д. История и современность информационного противоборства. Москва : Горячая линия – Телеком, 2006. 192 с.
5. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / пер. с нем. А. Антоновского и др. Санкт-Петербург, 2010. 248 с.
6. Webster F. Theories of the Information Society. Second Edition. London; New York, 2002. 416 p.
7. Castells M. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA : Blackwell, 1989. 408 p.
8. Почепцов Г. Информационные войны. Новый инструмент политики. Москва : Алгоритм, 2015. 135 с.
9. Крысько В. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). Минск : Харвест, 1999. 448 с.
10. Лайнбарджер П. Психологическая война. Москва : Военное издательство МО СССР, 1962. 352 с.
11. Galeotti Mark. Putin's Wars. From Chechnya to Ukraine. Bloomsbury Publishing Plc, 2022. 401 p.
12. Macdonald Scot. Propaganda and Information Warfare in the Twenty-First Century. Routledge, 2007. 217 p.
13. Clark Timothy, Johnson Robert. The World Information War. Western Resistance, Campaigning and Cognitive Effects. Routledge, 2021. 317 p.
14. Jankowicz Nina. How to Lose the Information War. Russia, Fake News and the Future of Conflict. I. B. Taurus, 2020. 295 p.
15. Вилен Георгий. Современные медиа. Приемы информационных войн. Москва : Аспект-пресс, 2013. 128 с.
16. Курбан О. Сучасні інформаційні війни у мережевому онлайн-просторі. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.
17. Світова гібридна війна: український фронт / за ред. В. Горбуліна. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.

REFERENCES

1. Bresler, M. G. (2014). Sotsialnyie seti i setevyie soobshchestva informatsionnogo obshchestva: monografia. Ufa : PITS BashGY.
2. Veprentsev, V. B., Manoilo, A. V., Petrenko, A. I., & Frolov, D. B. (2005). Operatsii informatsionno-psikhologicheskoi voyny. Moscow : Goryachaya liniia – Telecom.
3. Farago, L. (1956). Voina umov. Moscow : Izd. AN SSSR.
4. Vorontsova, L. V., Frolov, D. B. (2006). Istoriia i sovremennost informatsionnogo protivoborstva. Moscow : Goryachaya liniia – Telecom.
5. Bekhmann, G. (2010). Sovremennoe obshchestvo: odshchestvo riska, informatsionnoye obshchestvo, obshchestvo znaniy. St. Petersburg.
6. Webster, F. (2002). Theories of the Information Society. New York.
7. Castells, M. (1989). The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford.
8. Pocheptsov, G. (2015). Informatsionnye voyny. Novyi instrument politiki. Moscow, Algoritm.
9. Krysko, V. (1999). Sekrety psikhologicheskoi voyny (tseli, zadachi, metody, formy, opyt). Minsk.
10. Lainbarger, P. (1962). Psikhologicheskaya voina. Moscow.
11. Mark Galeotti (2022). Putin's Wars. From Chechnya to Ukraine. Bloomsbury Publishing Plc.
12. Scot Macdonald (2007). Propaganda and Information Warfare in the Twenty-First Century. Routledge.
13. Timothy Clark, Robert Johnson (2021). The World Information War. Western Resistance, Campaigning and Cognitive Effects. Routledge.

14. Nina Jankowicz (2020). How to Lose the Information War. Russia, Fake News and the Future of Conflict. I. B. Taurus.
15. Vilen, G. (2013). Sovremennye media. Priemy informatsyonnykh vojn. Moscow.
16. Kurban, O. (2016). Suchasni informatsiini viyny u merezhevomu on-lain prostori. Kyiv.
17. Gorbulin, V. (2017). Svitova hybrydna viina: ukrainsky front. Kyiv.
- c. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60503311>
- d. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3032019-27121>
- e. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
- f. URL: <https://meduza.io/feature/2022/02/28/putin-nazyvaet-ukrainskih-liderov-natsistami-a-sobytiya-v-donbasse-genotsidom-eto-nepravda>
- g. URL: <https://www.nbcnews.com/news/world/putin-claims-denazification-justify-russias-attack-ukraine-experts-say-rcna17537>
- h. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ya-natsist-mogu-ruku-vskinut-v-ukraine-na-storone-rf-voyuyut-desyatki-boytsov-rossiyskih-neonatsistskih-gruppirovok-/31868399.html>
- i. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=izk04uCSnMo>, <https://meduza.io/feature/2022/07/08/my-hotim-ubivat>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- a. URL: <https://www.dw.com/ru/putin-vral-cto-vojny-s-ukrainoj-ne-budet-hronologija-obmana/a-60904218>
- b. Как Путин оправдывает вторжение в Украину / Йоша Вебер и др. Фактчекинг DW. URL: <https://www.dw.com/>